

SZAKIRODALOM.

Hinneberg Paul: *Die Kultur der Gegenwart. Teil I. Abteilung. I. Die Allgemeinen Grundlagen der Kultur der Gegenwart.* Berlin és Leipzig. 1906. B. G. Teubner. 4-rét, XV, 671 l. Ára vászonkötésben 18 M.

A *Deutsche Literaturzeitung* közismert szerkesztője, Karl *Hinneberg* vezetésével B. G. *Teubner* kiadásában megindított nagyszabású vállalat első kötetében, mely a jelenkori közművelődés általános alapjait ismerteti, három fejezetével illik folyóiratunk kereteibe.

Az első a *Das Zeitungswesen* című fejezet (481—517), Karl *Bücher* tollából. A dolgozat első pontjában szerző röviden kifejti, hogy az ujság az állami szervezetből, a társadalmi tényezőkből s az egyéni törekvésekből kisarjadzó szükségletek eredménye; ezután a második pontban az ujságírás történeti fejlődését vázolja, kezdve a római köztársaság utolsó korszakában kifüggesztett *acta diurnán* s a Kr. u. VIII. századig visszavezethető kínai állami ujságon és folytatva a XV. századig olasz *scrittori d'avisi* által divatba hozott írott ujságokkal, melyek rendszeresen hetenkint egyszer küldettek szét, s a legújabb politikai és társadalmi eseményekre szorítkozva, meglehetősen szűk olvasókörnek készültek. A nagy tömegeket érdeklő eseményekről nyomtatott röpiveket bocsátottak ki, melyek legrégibb példái a XV. század nyolczvanas éveig nyúlnak vissza, míg a legfiatalabbak a XVIII. századból valók. Virágkoruk a XVI. és a XVII. század. Jobbára sokatmondó hosszas címfelírásokkal vannak ellátva s hol prózában, hol meg versben vannak írva. Néha több egymásután következő röpvív folytatólagosan tárgyal valamely kimagasló eseményt, de a röpivek egyöntetű kiadásáról, sor- és lapszámozásáról még szó sincs.

A fejlődés egy magasabb fokán állanak a XVI. század utolsó évtizedeiben meginduló periodikus sajtótermékek, melyek évenként, vagy félevenként rendszeresen megjelentek s főleg az elmúlt időszak politikai eseményeit jegyezték föl. A leghíresebb a frankfurti vásári híradó, mely 1628 óta császári kiváltságlevél védelme alatt állott s szakadatlan sorozatban egész a múlt századba belenyúlik.

A nyomtatott hetilap német eredetű »találmány«. A legrégebbi ránk maradt ily hetilap Strassburgban készült 1609-ben s innen indult világhódító körútjára. Angliában 1622-ben, Franciaországban 1631-ben s Itáliában 1636-ban indultak meg hasonló vállalatok. E lapok hírei semmi kritikával sem készültek s minden pártállástól tartózkodtak. A szerkesztők sajátos pártállása mindössze bizonyos hírek kihagyásában, fejlődésük pedig legfeljebb gyakoribb megjelenésükben nyilvánult. Egyik-másik hetilap csakhamar átalakult hetenkint 2-szer, 3-szor, 4-szer, végül naponta megjelenő vállalattá, anélkül, hogy lényegesebb formai változásokon ment volna keresztül. Az első német napilap az 1660-ban alapított *Leipziger Zeitung* volt, melyet Angliában a *Daily Courant* 1701-ben s Franciaországban a *Journal de Paris* csak 1777-ben követett. A híreket tartalmazó lapocskák mellett csakhamar hirdetések közlésére szolgáló időszak kiadványok is megindultak. A legelső ilyenmű vállalatot a párisi Bureau d'adresses et de rencontres indította meg 1633-ban. Később a hirdetések lapok (*Feuilles d'avis*, *Intelligenzblatt*) rövid híreket is fölvettek hasábjaira, viszont a politikai újságok is kezdenek szórványosan hirdetéseket leköszölni. Legelőször szórványosan Angliában kezd jelentkezni a XVII. század közepe táján, de a hirdetés egész a XVIII. század végéig a politikai lapoknál nevezetesebb szerepre nem vergődhetett.

A politikai újságocskák megbízhatatlansága már a XVII. század közepén komolyabb politikai havi lapok keletkezését vonta maga után, melyeket az 1665-ben megindult *Journal des Savants*-nal az élen a tudományos folyóiratok kiadása is követett. A XVIII. század elején lépnek fel a szépirodalmi heti és folyóiratok, melyek főleg Angliában, Franciaországban s Németországban virágoztak. Az újságírás modern formája, mely az események regisztrálása mellett a politikai tények egyéni megbíráására is kiterjed, az angol újságírásból nőtt ki, a hol már *Milton* felvetette a sajtószabadság eszméjét.

E rövid, de mesterien megrajzolt vázlat után *Bücher* dolgozata harmadik pontjában a modern újságírást jellemzi. S itt nemcsak az újságkészítés technikai és eszmei részét ismerteti, de társadalmi és kulturális hatását s közgazdasági jelentőségét is röviden megvilágítja.

A kötet második, bennünket érdeklő cikke a könyvről szól s Richard *Pietschmann*-nak, a göttingeni egyetemi könyvtár igazgatójának tollából való. E dolgozat öt pontra osztva adja a könyv rövidre szabott történetét. A természeti állapotban élő népek kezdetleges mnemotechnikai segédeszközein kezdi s elvezet a gyorssajtó és rotációsgép termékeihez.

A klasszikus ókorról szóló részben elmondja, hogy a görögök már a Kr. e. XI. században szívesen vásárolták az egyiptomi

papyrust, az ókori könyveknek ezen sokáig kizárólagos anyagát, melyet tekeresalakban őriztek meg, szabadon álló polczokra fektetve, vagy külön e célra készült hengeres tartályokba zárva. A papyrus-tekereset a Kr. u. III. és IV. században lassankint kiszorítja az állati bőrből készített pergamen-kodeksz, melynek térfoglalását *Pitschmann* is a keresztény egyház szertartásaival hozza kapcsolatba.

A harmadik fejezet a középkori könyvről szól, kiemeli azt a szoros kapcsolatot, mely ez időben a könyvek elkészítése és a szerzetesi élet közt fennállt. Röviden jellemzi az irországi, angol-szász s a Karoling-korabeli könyvmásolói iskolát s bővebben kitér a XII. század vége felé, valamint a humanisták korában a kézirat-másolás terén mutatkozó föllendülésre. A fejezetet a középkori könyv elterjedtségére vonatkozó fejtegetések zárják be.

A negyedik fejezet azon alaki és anyagi változásokat jellemzi, melyeken a könyv az újkor hajnalán ment keresztül. Legbővebben természetesen a legfontosabb változtatással, a könyvnyomtatás feltalálásával foglalkozik, anélkül azonban, hogy a könyvsajtó eredetének, első kísérleteinek problémákban gazdag kérdését megoldani törekednék.

A dolgozat befejező része czíme szerint a jelenkori könyvnek van szentelve, valójában azonban a könyv művészi díszítésének rövid áttekintését tartalmazza s a befejező sorokban a következőkép foglalja össze a művészi könyvkiállítás szabályait: »Immer allgemeiner wird anerkannt, dass die aufgabe sein wird, papier, type, satz, inhalt, buchschnitt, einband, alles auf e i n e n eindruck zu stimmen, um als höchstes erzeugnis der buchkunst das buch zu einer künstlerischen einheit zu gestalten. Das problem ist hier dasselbe, dem unsere kunst in allen lebensäußerungen gegenübergestellt ist, das problem eines zeitgemessen stils, einer uns eigensten kunst. Möge der schöpferische geist sich finden, dem der grosse wurf gelingt.«

A kötet utolsó, folyóiratunk körébe vágó fejezete Fritz *Milkau*, a greifswaldi egyetemi könyvtár igazgatójának dolgozata a könyvtárakról. Ez a dolgozat négy pontra oszlik.

Az első pont az írott emlékeknek általános kulturális jelentőségét s a könyvtáraknak ez emlékek fennmaradása érdekében kifejtett szolgálatait értékeli. Hogy a régi irodalomból, habár töredékesen is, de annyi fennmaradt, az *Milkau* szerint elsősorban a közkönyvtáraknak köszönhető. Igaz, hogy anyagi csapások, a kezelők tudatlansága s a használók vandalizmusa itt is okozhat károkat, de mégis a könyvtáraknak elsőrangú szerepük van a régibb irodalom konzerválásában. »Schon dadurch, dass sie (i. e. die bibliotheken) in ihrer existenz unabhängig sind von leben und tod, entrücken sie das buch, den sie unterkunft gewährt haben, tausend gefahren.

Laune, wechsel der neigung und änderung der wertschätzung, überdruss am besitz und was weiter ihm gefährlich werden kann, solange der einzelne darüber verfügt, das alles ist hier ausgeschaltet. Hier kann er in ruhe abwarten, bis seine zeit gekommen ist. Hier ist er im hafen, nicht vor alle stürmen geborgen, aber doch im hafen.«

A második pontban szerző a könyvtárak keletkezésének történetét vázolja. Nem nyúl vissza a legendás időkig, hanem *Asinius Pollion* kezdi vázlatát, a ki tudvalevőleg a Libertas templomában állította fel az első közkönyvtárat. A római birodalom bukása, a szép számban fejlődő közkönyvtárakat is elsöpörte s töredékeikből csak azok a részek maradtak meg, melyek a kolostorok és templomok mellett elszaporodó egyházi könyvtárakban találtak menedéket. A nyilvános közkönyvtár modern formájának a reneszánsz korában Cosimo de' *Medici* vetette meg alapját, midőn 1444-ben, mint Niccolò *Niccoli* végrendeleti végrehajtója megnyitja a Marcianát a tudós kutatók részére. A XVI. században a bibliotheca publica intézménye erősen terjed a nyugati államokban, de a bizalmatlanság még nagy az olvasókkal szemben, s rendszeres fejlesztésről, nyitási napokról egyelőre még szó sincs. Hogy mily szűkkeblűek voltak ez időben a nyilvános könyvtárak, azt *Milkau* az 1602-ben alapított Bodleianán mutatja ki, melyből házi használatra senki sem kölcsönözhetett ki könyveket s a melynek helybeli használata is csupán az oxfordi egyetem vizsgáttett hallgatói s az alapító családja részére volt megengedve. Ezután *Milkau* a párisi Bibliothèque Mazarine, a berlini választófejedelmi könyvtár, s a wolfenbütteli »Augusta« keletkezését, majd az egyetemi s fejedelmi könyvtárak kialakulását foglalja össze s *Leibniz*-nek, a modern közkönyvtár gondolata egyik legelső képviselőjének méltatásával rekeszti be a XVII. századi könyvtárügy történetét. A XVIII. századra térve át, *Milkau* elsősorban a németországi viszonyokra van tekintettel. Dolgozata e részében főleg a göttingeni egyetemi könyvtárt tolja előtérbe, mint amely az által, hogy már »keletkezése (1735) pillanatától fogva kizárja az akkori könyvtárügy két uralkodó hatalmát, a közönbösséget és a véletlent, a világ legelső modern könyvtára címére tarthat igényt«. Azonban e fényes példától eltekintve, bizvást mondhatjuk, hogy a könyvtári ügy a XVIII. század folyamán lényegesebb változáson nem ment keresztül. Ezt csakis a század végén mutatkozó társadalmi és politikai ujjaalakulás volt képes előidézni. Ez új, szabadabb áramlat egyik kerékkötője azonban *Milkau* szerint a könyvtárosok személyében keresendő, a kik a legtöbb esetben a kutya féltékenységgel örködtek a rájuk bízott kincsekre s hihetetlenül szűkkeblűeknek mutatkoztak a közönség irányában. De a fejlődés menetét a közfelfogás is hátráltatta

mely a könyvtárosi foglalkozásban sokáig nem akart külön szak-képzettséget, tudományos készültséget igénylő szakot látni. Az első, a ki a hagyományos nézettel szembe szállt s szakképzett könyvtári tisztviselők alkalmazását sürgette, Robert von *Mohl* volt, a kinek fejtegetései azonban sokáig nem találtak visszhangra. Végre a múlt század hetvenes évei óta Németországban mindjobban átment a köztudatba e tétel igazsága s elsősorban ennek köszönhető, hogy a könyvtári élet olyannyira föllendült.

A harmadik pontban *Milkau* azokra az eredményekre mutat rá, melyeket a könyvtári ügy Németországban elért s röviden jellemzi a könyvtárak épülete, felszerelése, rendes javadalmazása terén manap található viszonyokat.

Az utolsó részben azután azokra a követelményekre mutat rá, melyek e téren még megvalósításra, fejlesztésre várnak, nem feledve el azokat a tanulságokat sem, melyeket a tudományos köz-könyvtárak a népkönyvtárak eredményeiből vonhatnak le. E fejtegetéseiből figyelemre legméltóbb az a rész, melyben a könyvtárakban divó mai munkafelosztás czélszerűtlenségét ostorozza. Az egyetemi végzettségű, tudományos tisztviselők mellett feltétlenül szükségesnek tartja egyszerű kezelő tisztviselők (mittelbeamten) alkalmazását, a kik levonnék amazok vállairól azon technikai munkálatok terhét, melyek ma a tudományos tisztviselő java erejét fölemésztik s minden magasabb feladatra képtelenné teszik, vagy legalább is elkedvetlenítik. »Erst wenn diese voraussetzung erfüllt ist, werden die geistigen kräfte, die in dem wissenschaftlichen personal vorhanden sind, bei der gegenwärtigen ordnung der dinge aber zu einem guten teil brach liegen, in vollem umfange für die bibliothek frei werden. Erst dann sind die grundlagen dafür geschaffen, dass der bibliothekar zur regel wird, der jetzt die ausnahme ist: der mit gesundem ehrgeiz und starkem verantwortlichkeitsgefühl die ihm übertragene abteilung arbeitend und beaufsichtigend zum besten des institutes zu machen strebt, der die ganze bibliothek mit dem auge des herrn, nicht des mietlings ansieht und ungeheissen hilft und bessert, wo die gelegenheit sich bietet, der nicht in die gefährliche andacht der quisquillien versinkt, sondern mit freiem blick das grosse vom kleinen zu scheiden weiss, der nicht an der schablone klebt, sondern nachdekkend und aufmerksam den standpunkt des kritiklers auch den bestehenden einrichtungen gegenüber festhält, und der schliesslich, wie sich das für den hüter und verwalter wissenschaftlicher schätze von selbst verstehen sollte, musse und frische genug aus dem dienste rettet, um für seinen teil auf bescheidenem haualtar die flamme der wissenschaft zu nähren».

Igaz szavak, melyek megszivvelését a mi kulturpolitikuskainak is melegen ajánlhatjuk.

Dr. Gulyás Pál.